

Úvod

Jan Frolík

Vážení čtenáři, tímto se Vám dostává do rukou první číslo Sborníku Archivu Ministerstva vnitra. Před mnoha desetiletími představoval tento název značku tak vysoké kvality, že je možná až opovážlivé použít jej znovu. Naše záměry jsou však poněkud jiné a také skromnější. Máme v úmyslu vytvořit publikační platformu pro autory materiálových studií, vztahujících se k dějinám Ministerstva vnitra po roce 1945 jako takového, tak i jeho jednotlivých útvarů. V žádném případě se nehodláme omezovat pouze na útvary Státní bezpečnosti. Jsme totiž přesvědčeni, že represivní role Ministerstva vnitra velmi úzce souvisela s pojetím výkonu státní správy jako celku a v rámci Ministerstva vnitra ji nevykonávaly pouze útvary Státní bezpečnosti. V součinnosti s ní se na ní podílely i nejrůznější útvary ministerstva, často s těmi nejnevinějšími názvy a v důsledku toho i Ministerstvo vnitra jako celek. Pochopitelně v různém rozsahu a s různým zaměřením.

Ministerstvo vnitra však bylo jen jedním z ústředních orgánů státní správy a bez spolupráce ostatních by se neobešlo. Dodnes např. marně čekám na studii, která by přispěla k objasnění úlohy a vlivu, které na tzv. každodennost života československé společnosti měla od okamžiku svého vzniku až po svůj neslavný konec Státní plánovací komise.

Do prvního čísla přispěl mj. odborný pracovník našeho archivu Ing. Mgr. Pavel Vaněk prací o organizačním vývoji vojenské rady Pohraniční stráže. Jeho studie vznikla na základě pořádacích prací tohoto fondu a vedle způsobu práce vojenské rady věnuje pozornost i tomu, jak nadřazená místa hledala perspektivy Pohraniční stráže počátkem 70. let, tj. na počátku tzv. normalizace.

Článek odborné pracovnice Mgr. Světlany Ptáčnickové vznikl původně jako úvod k inventáři fondu Správy vrcholového sportu bývalého Federálního ministerstva vnitra. Tato správa měla nezastupitelnou úlohu propagandistickou, protože se podílela na vytváření mezinárodní image Československa, budujícího tehdy podivný společenský útvar, zvaný reálný socialismus. Nelze ovšem popřít, že se rovněž nemalou měrou podílela na úrovni vrcholového (tj. profesionálního) sportu v tehdejší Československu, a tím si získala i nepřehlédnutelné a neopomenutelné místo v jeho dějinách. Vzpomeňme jen na jméno Ivana Lendla, druhdy člena Rudé hvězdy Praha, vojína a později poddůstojníka Vojsk FMV, který se nakonec (po emigraci) stal světovou tenisovou jedničkou.

Článek PhDr. Ivany Kvapilové patří k přehledům, které bude odborná veřejnost pravděpodobně využívat v míře více než hojně. Faktograficky popisuje organizační vývoj složky Veřejné bezpečnosti od roku 1945 do roku 1950. Vznikl

totiž na základě naší vnitřní potřeby a absence jakékoliv literatury na toto téma. V tomto smyslu jde tedy o publikační počin vskutku průkopnický.

Odborná pracovnice Archivu MV Jiřina Dvořáková věnovala ve svém příspěvku pozornost málo známým okolnostem vzniku televizního seriálu „Třicet případů majora Zemana“. Podle mého názoru tím zabrousila do málo prozkoumané oblasti hagiografie totalitních, ale také autoritářských režimů, které se bez legend a mýtů, zdůvodňující prostý fakt jejich existence, prostě neobejdou. Složitě strukturovaný a přísně hierarchicky organizovaný propagandistický aparát těchto režimů následně produkuje mýty a legendy z nejrůznějších oblastí života společnosti. V tomto případě jde o mýtus, zdůvodňující existenci a historicko-mytologický vývoj československých „čekistů“. Jako pracovní podklad jí posloužily dochované písemnosti tehdejšího tiskového odboru Federálního ministerstva vnitra, které našla při pořádání fondu IX. správy. Tyto materiály osvětlují vznik a realizaci tohoto seriálu, v nedávné době opakovaném s rozporuplným ohlasem Českou televizí.

Článek Mgr. Dalibora Státníka vzbudí podle mého názoru nejspíše největší ohlas a pravděpodobně vyvolá i polemiku. Pojednává totiž o dnes poměrně frekventovaném tématu – spolupráci bývalých příslušníků nacistického represivního aparátu, ať již Gestapa či SD a jejich informátorů s československou (komunistickou) Státní bezpečností. Autor přesvědčivě dokazuje, že v naprosté většině k získání těchto osob pro spolupráci s StB nedošlo okamžitě a plynule po skončení války, ale až s určitým časovým odstupem, ve výkonu trestu i po něm. Rovněž příčiny tohoto jevu byly zřejmě poněkud složitější než jen podoba obou režimů, na kterou je dnes hojně poukazováno, a o níž se již dále nediskutuje. Autor se domnívá, že naopak odborná, věcná a fundovaná diskuse je žádoucí. Podle jeho mínění tato spolupráce vyplynula z nutnosti monitorování prostředí příslušníků a stoupců českého fašismu a vazeb na jejich bývalé nacistické důstojníky, kteří obvykle v poklidu přežívali ve Spolkové republice Německo. Je ovšem jistě otázkou diskuze, s jakými výsledky a důsledky pro československou společnost a demokratický svět.

Tzv. staré sítě Gestapa a SD totiž tvořily jednu z důležitých tzv. problematik bývalé Státní bezpečnosti hluboko do 60. let. Svou roli sehrála i víra v hypotézu, že Američané si ponechali část tzv. Štěchovického archivu, zejména tu jeho nejdůležitější: totiž seznam konfidentů Gestapa a SD s tím, že se jim někdy v budoucnu takto vybudovaná a zaběhnutá agenturní síť může hodit. Státní bezpečnost pak reagovala způsobem, který jí byl vlastní; plošně podchytila všechny osoby, které by se na takovém seznamu mohly vyskytovat, vybudovala příslušnou kartotéku, do které zahrnula i příbuzné a známé těchto osob jakožto jejich potencionální spojky k jejich bývalým chlebovárcům a vybudovala mezi nimi agenturní síť. A pak dlouhá léta čekala na signál, dokládající pokus o „oživení“ této sítě. Dodejme, že marně.

Autor však podle mého názoru neméně přesvědčivě dokládá i jinou skutečnost, totiž tu, že pokud chceme při historickém bádání, hodném tohoto názvu, využívat i tzv. svazkovou agendu bývalé StB, musíme o skupině osob, které věnujeme pozornost, vědět mnohem více, než kolik zjistíme pouze z tohoto pramene.

Využíváme-li však pouze tento jediný zdroj informací, dopouštíme se zásadní metodologické chyby. Pracovat pouze se svazky, bez přihlídnutí k pramenům jiným, je totiž hrubé zjednodušování historické skutečnosti, která, jak známo bývá bohužel mnohotvárná, protikladná a vůbec složitá a nepřehledná. Svazky totiž připouštějí pouze jediný výklad a navíc vystupují v úloze pramene, který nejenom završuje historické poznání, ale navíc činí i jakékoliv jiné bádání v daném směru i zbytečným. Jejich tvůrcům totiž nikdy nepřišlo na mysl, že proces historického poznávání není nikdy ukončen. Takové konstatování jejich tvůrcům nikdy neumožnil ani intelekt, ani vzdělání.

Kolega Státník se také nepřímou dotkl i jiné záležitosti, totiž otázky periodizace procesu denacifikace Německa. Stručně řečeno jde o otázku, jaký smysl mělo získávat spolupracovníky z řad osob, které se aktivně podílely na fungování nacistického režimu, nebo při tom alespoň zdárně sekundovaly a dokonce je vysílat do zahraničí, především do samé Spolkové republiky Německo, jestliže si zde v 50. letech bývalí aktivní nacističtí exponenti buď odpykávali zasloužené tresty za své zločiny, nebo se přerodili v upřímné demokraty či byli vytěsněni na samotný okraj společnosti, kde dožívali bez vlivu na její chod a směřování. Buďto seděli ve vedení Státní bezpečnosti naprostí hlupáci, anebo tomu zdaleka tak nebylo. Získání spolupracovníci vyslaní do Německa pak mohli mezi svými „kriegskamarády“ nacházet řadu osob, s poměrně solidním postavením ve státním aparátu. Ve zpravodajské hantýrce se tomu říká agenturní proniknutí mezi osoby se zpravodajskými možnostmi. Jde pochopitelně o citlivou záležitost, pro jejíž objasnění již česká strana udělala a dělá maximum. Jak říkají sportovní komentátoři, míč je nyní na německé půli hřiště.

Na závěr dodávám, že dnes představované číslo Sborníku Archivu Ministerstva vnitra není zamýšleno jako výlučná publikační platforma pouze pro jeho pracovníky. Právě naopak, neodmítáme spolupráci i s jinými „nedomácími“ badateli. Podmínkou však je, že půjde o materiálové studie na vysoké odborné úrovni, které budou schváleny v lektorském řízení. K udržení kvality jistě přispěje i ta skutečnost, že jako všechny historické sborníky, ani Sborník Archivu Ministerstva vnitra nemůže z finančních důvodů proplácet honoráře. Je totiž budován jako prestižní publikační místo, které sice zvyšuje citační kodex přispěvovatelů, nikoliv však jejich životní úroveň.

Tolik tedy k prvnímu číslu našeho sborníku.